

НЕСТЕРЯК Юрій Васильович,
канд. філолог. наук, зав. каф. журналістики
та нових медіа Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка

СУСПІЛЬНЕ МОВЛЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ВІДКРИТОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

На основі комплексного дослідження становлення та розвитку суспільного (громадського) мовлення в Україні доводиться, що всебічна державна підтримка розбудови суспільного телерадіомовлення є одним з визначальних пріоритетів державної політики у сфері засобів масової комунікації України.

Ключові слова: суспільне мовлення, інформаційна політика, інформаційний простір, інформаційне суспільство.

Nesteryak Y. V. Public broadcasting as a mechanism for an open information society in Ukraine

On the basis of a comprehensive study of the formation and development of public broadcasting in Ukraine proved that the comprehensive state support of public broadcasting is one of the key priorities of the state policy in the sphere of mass media in Ukraine.

Key words: public broadcasting, information policy, information space, information society.

Постановка проблеми. На сьогодні є необхідним комплексне дослідження становлення та розвитку суспільного (громадського) мовлення в Україні як важливої складової інформаційного простору демократичної країни. В основі ефективної системи суспільного мовлення в Україні мала б стати ідея формування та підтримки національної ідентичності, що передбачає включення у внутрішній світ громадян цінностей нації, загальнонаціональної історичної пам'яті та культури. Оскільки суспільне телерадіомовлення має відповідати загальним смакам та інтересам

громадян, спрямовувати особливу увагу розвитку національної ідентичності та відповідати загальній меті консолідації суспільства, то саме воно (на відміну від комерційних телерадіокомпаній) могло б сприяти вирішенню проблеми збереження та відновлення національної самобутності українського інформаційного простору. Для України, яка переживає якісну трансформацію всіх суспільних інституцій, без суспільного (громадського) мовлення подальший розвиток демократичних процесів та інститутів громадянського суспільства майже неможливий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми підтверджує, що обґрунтуванню феномену суспільного мовлення, механізмів забезпечення його незалежності та неупередженості, ефективності державної політики у сфері громадських засобів масової комунікації України задля гарантування об'єктивності та об'єднання суспільства приділяють серйозну увагу відомі вітчизняні науковці, дослідники та експерти, зокрема Л. Горбань, І. Геращенко, М. Княжицький, Н. Лігачова, С. Остапа, Т. Петрів, М. Томенко, В. Червоненко, Т. Шевченко, В. Шкляр та багато інших.

Невирішеними раніше частинами загальної проблеми, яким присвячена стаття, є комплексне дослідження головних цінностей суспільного мовлення, яке покликане не лише відповідати загальним смакам та інтересам громадян, підвищувати загальний рівень обізнаності населення, але й розуміти особливості інших європейських і світових культур та загальнолюдських цінностей.

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності всебічної державної підтримки розбудови суспільного (громадського) мовлення в Україні як важливої складової подальшого розвитку демократичних процесів та інститутів громадянського суспільства, чинника соціального єднання та інтеграції кожної окремої людини, груп і співтовариств.

Виклад основного матеріалу. Суспільне (громадське) мовлення є важливою складовою інформаційного простору кожної демократичної країни. Для України, яка переживає якісну трансформацію всіх суспільних інституцій, без суспільного мовлення подальший розвиток демократичних процесів та інститутів громадянського суспільства майже неможливий. Суспільне телерадіомовлення в Україні, на переконання вітчизняних експертів, має створюватися на принципово інших засадах, аніж державні чи комерційні телерадіоорганізації [1].

Це мовлення, створене для суспільства, фінансується суспільством та перебуває під його контролем. Суспільне мовлення має надавати інформаційні,

розважальні та освітні програми для людей різного віку й соціальних груп. Формати подачі такої інформації можуть бути різними: загальні, тематичні канали, мультимедіа, телетекст або інші комплекси послуг з надання змістовної інформації користувачам.

Суспільне мовлення має на меті розвиток національної мови, культури, традицій, що дасть змогу підвищити загальний рівень обізнаності населення, а також зрозуміти не тільки українську культуру, а й особливості інших європейських культур. Такі телерадіоканали стають орієнтиром для всіх членів суспільства, чинниками соціального єднання та інтеграції кожної людини окремо, груп і співтовариств. Уникаючи культурної, статевої, релігійної, соціальної і расової дискримінації, громадські засоби масової комунікації вибудовують високі етичні стандарти і громадянські цінності, почуття індивідуальної відповідальності в суспільстві [1].

13 травня 2014 р. виконувач обов'язків президента, голова Верховної Ради України Олександр Турчинов підписав ухвалений 17 квітня Закон України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [4]. Тож уже в травні мав би розпочатися процес реформування Національної телекомпанії України (НТКУ), Національної радіокомпанії України (НРКУ) та близько 30 обласних державних телерадіокомпаній (ОДТРК) в Національну суспільну телерадіокомпанію України (НСТУ), проте, на думку вітчизняних експертів, формально його ніхто не очолив, тож процес і не рушив з місця [2]. Тільки 8 вересня 2014 р. наказом Державного комітету телебачення та радіомовлення України був затверджений склад Міжвідомчої робочої групи з питань реалізації цього закону та вжиті заходи, пов'язані зі створенням НСТУ, до якої увійшли представники комітету, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, НТКУ, НРКУ, каналу «Культура», ОДТРК, «Укртелефільму» та ін. Упродовж кількох місяців майже щотижня відбувалися засідання цієї робочої групи в приміщенні НТКУ, в яких також брали участь представники громадськості, міжнародні експерти з Європейської мовної спілки (ЕВУ) та ін. Було створено 10 підгруп з опрацювання важливих тем та напрямів для здійснення подальших кроків і побудови суспільного мовлення, зокрема підгрупи: «Доопрацювання програмної концепції та підготовка проектів сіток мовлення двох телеканалів та трьох радіопрограм НСТУ», «Підготовка моделі співробітництва з обміну медіаконтентом. Конвергенція виробництва», «Питання частот та ліцензій»,

«Питання організаційної структури», «Технічний аудит ресурсів структур майбутньої НСТУ», «Брендинг» та ін.

Робоча група, на переконання експертів, в рамках чинного закону робила все, що могла, напрацьовуючи рекомендації щодо реформування державного мовлення в суспільне [2]. Реально ж вона була зв'язана чинним законом, згідно з яким майбутня НСТУ формально мала знову стати державною установою, тобто фактично лише змінити назву. Проти цього активно виступали всі, хто вболівав за створення суспільного мовлення в Україні, зокрема й медійні громадські організації, представникам яких вдалося зустрітися з прем'єр-міністром України і переконати його: якщо й створювати суспільне мовлення, то максимально незалежним від влади. Прем'єр-міністр України публічно на Міжнародній конференції в липні 2014 р. заявив, що НСТУ має бути створено у формі публічного акціонерного товариства (ПАТ), 100 % акцій якого належатимуть державі, а 7 листопада уряд ухвалив рішення створити НСТУ у юридичному форматі ПАТ.

Постановою Кабінету Міністрів «Про утворення публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» (пункт 1 протоколу № 93) визначено, що статутний капітал товариства формується за рахунок майна Національної телекомпанії, Національної радіокомпанії, Державної телерадіокомпанії «Всесвітня служба „Українське телебачення і радіомовлення”», Державної телерадіокомпанії «Культура», обласних державних телерадіокомпаній, Державної телерадіомовної компанії «Крим», державних організацій «Київська державна регіональна телерадіокомпанія», «Севастопольська регіональна державна телерадіокомпанія», Криворізька регіональна державна телерадіокомпанія «Криворіжжя», «Новгород-Сіверська регіональна державна телерадіокомпанія „Сіверська”» та Української студії телевізійних фільмів «Укртелефільм», які ліквідуються. Повноваження з управління корпоративними правами держави стосовно товариства здійснює Державний комітет телебачення і радіомовлення [6].

Окрім створення робочої групи, Держкомтелерадіо займався приведенням окремих законів України у відповідність до Закону України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» і підготував проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України „Про Суспільне телебачення і радіомовлення України”» [3]. Цим проектом пропонувалися зміни до законів: «Про телебачення і радіомовлення», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про порядок висвітлення діяльності

органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» та «Про вибори Президента України».

Як виявилось, створити ПАТ «Національна суспільна телерадіокомпанія» без внесення змін до діючого закону неможливо. На сьогодні зазначені в Законі України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» державні телерадіоорганізації є бюджетними установами. Частиною першою ст. 14 цього закону встановлено, що фінансування НСТУ здійснюється за рахунок коштів Держбюджету протягом чотирьох років із дня набрання законом чинності [4]. Отже, передбачена законом юридична особа публічного права – «Національна суспільна телерадіокомпанія України» є бюджетною установою. Проект закону про внесення змін до деяких законів України щодо Суспільного телебачення і радіомовлення України Верховна Рада України прийняла в першому читанні 13 січня 2015 р. [3].

На переконання народного депутата України М. Томенка, створення ПАТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» виглядає як прихована приватизація, бо в законі була передбачена реорганізація існуючих компаній у НСТУ, а не ліквідація і на їх основі створення нової компанії, як встановив уряд [7]. Директор «Інституту медіа права» Т. Шевченко не бачить проблем в урядовій постанові, бо уряд просто змушений був виходити з тих недоліків, які є в законі, інакше створення суспільного мовлення відкладеться на невизначений час. На його думку, в Україні просто не існує юридичного механізму, яким можна було б перетворювати бюджетні організації на акціонерне товариство без їхньої ліквідації [7]. Та найбільше не зацікавлені у створенні суспільного мовлення, вважають експерти, керівники місцевих державних телерадіокомпаній, які втрачають вплив при створенні суспільного мовлення.

Одне з найважливіших питань у роботі суспільного телерадіомовлення, на наше переконання, – його незалежність. Тому для контролю за роботою НСТУ формується спеціальна Наглядова рада. До неї мають увійти по одному представнику від кожної парламентської фракції, а також дев'ять представників громадських організацій у різних сферах. Представники обиратимуться зі сфери освіти, науки, фізкультури, журналістики, правового захисту, захисту дітей, творчих спілок, місцевого самоврядування та людей з особливими потребами. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення фактично вже розпочала відбір на відкритому конкурсі з представників профільних громадських організацій. Після утворення Наглядової ради вона на відкритому конкурсі має обрати виконавчий орган

НСТУ – членів та голову правління. Виконком керуватиме поточними справами, а Наглядова рада контролюватиме його роботу і визначатиме стратегію і тактику розвитку.

Кабінет Міністрів України має затвердити статут НСТУ, у якому головними принципами мають стати: пріоритет суспільних цінностей над комерційними та політичними; чітке відокремлення фактів від коментарів та оцінок, а також вільне висловлення поглядів, думок та переконань; дотримання суспільної моралі, традицій української культури та сімейних цінностей. Втручання державних органів та місцевого самоврядування в роботу суспільного мовлення заборонене. У свою чергу, суспільне мовлення не зобов'язане висвітлювати роботу органів влади і чиновників.

Головними цінностями суспільного мовлення для України експерти вважають об'єктивність у його інформаційній політиці та об'єднання суспільства [5]. Головна умова існування суспільного мовлення – його незалежність та неупередженість. Тільки в такому випадку, як свого часу зазначив президент США Р. Рейган, суспільне мовлення стає найважливішим інститутом демократії.

Висновки. Одним з визначальних пріоритетів державної політики у сфері засобів масової комунікації України є запровадження та всебічна державна підтримка розбудови суспільного (громадського) мовлення, як важливої складової подальшого розвитку демократичних процесів та інститутів громадянського суспільства, чинника соціального єднання та інтеграції кожної окремої людини, груп і співтовариств. Уникаючи культурної, статевої, релігійної, соціальної і расової дискримінації, громадські засоби масової комунікації покликані вибудовувати високі етичні стандарти і громадянські цінності, почуття індивідуальної відповідальності в українському суспільстві. Тож темою подальших досліджень у розглянутій сфері може стати аналіз забезпечення політико-правових, економічних, організаційних та матеріально-технічних умов для формування сучасної моделі державної інформаційної політики, державної підтримки суспільного (громадського) мовлення в Україні, забезпечення розвитку та захисту вітчизняної інформаційної сфери.

Список використаних джерел

1. **Горбань К.** Про перспективи громадського мовлення в Україні / Катерина Горбань / Телекритика. – Режим доступу : www.mymedia.org.ua/articles/psb/pro_perspektivi_gromadskogo_movlennya_v_ukra_n.html.

2. **Остапа С.** Чому закон є, а суспільного мовлення немає / Світлана Остапа / Телекритика. – Режим доступу : www.telekritika.ua/pravo/2015-01-14/102514.

3. **Проект** Закону про внесення змін до деяких законів України щодо Суспільного телебачення і радіомовлення України від 10 груд. 2014 р. № 1357. – Режим доступу : w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52822.

4. **Про Суспільне** телебачення і радіомовлення України : Закон Верховної Ради України від 17 квіт. 2014 р. № 1227-VII. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1227-18.

5. **Суспільне** мовлення як умова демократії. – Режим доступу : stv.mediasapiens.ua/material/36217.

6. **Уряд** утворив Національну суспільну телерадіокомпанію. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247734463&cat_id=244276429.

7. **Червоненко В.** Суспільне телебачення можуть відкласти / Віталій Червоненко. – Режим доступу : www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/11/141113_public_television_ukraine_vc.

List of reference

1. **Horban K.** Pro perspektyvy hromadskoho movlennia v Ukraini / Kateryna Horban / Telekrytyka. – Rezhym dostupu : www.mymedia.org.ua/articles/psb/pro_perspektivi_gromadskogo_movlennya_v_ukra_n.html.

2. **Ostapa S.** Chomu zakon ye, a suspilnoho movlennia nemaie / Svitlana Ostapa / Telekrytyka. – Rezhym dostupu : www.telekritika.ua/pravo/2015-01-14/102514.

3. **Proekt** Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo Suspilnoho telebachennia i radiomovlennia Ukrainy vid 10 hrud. 2014 r. № 1357. – Rezhym dostupu : w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52822.

4. **Pro Suspilne** telebachennia i radiomovlennia Ukrainy : Zakon Verkhovna Rada Ukrainy vid 17 kvit. 2014 r. № 1227-VII. – Rezhym dostupu : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1227-18.

5. **Suspilne** movlennia yak umova demokratii. – Rezhym dostupu : stv.mediasapiens.ua/material/36217.

6. **Uriad** utvoryv Natsionalnu suspilnu teleradiokompaniiu. – Rezhym dostupu : www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247734463&cat_id=244276429.

7. **Chervonenko V.** Suspilne telebachennia mozhut vidklasty / Vitalii Chervonenko.
– Rezhym dostupu : www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/11/141113_public_television_ukraine_vc.